

**МАҚОМИ ШИНОСОӢ БО
АДАБИӢТИ БАДЕӢ ДАР ТАШАККУЛИ
НУТҚИ РАВОНИ КӢДАКони СИННИ
ТОМАКТАБӢ**

**РОЛЬ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ
ЛИТЕРАТУРЫ В ФОРМИРОВАНИИ
ВЫРАЗИТЕЛЬНОЙ РЕЧИ
ДОШКОЛЬНИКОВ**

**THE ROLE
OF FICTION IN THE FORMATION
OF EXPRESSIVE SPEECH OF
PRESCHOOLERS**

Раззокова Тозагул Рахмонбердиевна,
докторант курси якуми ихтисоси
педагогика ва психологии факултети
таҳсилоти ибтидоӣ ва педагогикаи махсус
МДТ “ДДХ ба номи акад.
Б.Гафуров” (Тоҷикистон, Хуҷанд)

Раззокова Тозагул Рахмонбердиевна,
докторант сециальности “педагогика и
психология” факультета начального
образования и специальной педагогики ГОУ
«ХГУ имени акад.Б. Гафурова» (Таджикистан,
Худжанд)

Razzokova Tozagul Rahmonberdievna, doctoral
student of pedagogy and psychology attached to
the faculty of primary education and special
pedagogy under the SEI “KhSU named after
acad. B.Gafurov” (Tajikistan, Khujand) E-
mail:kafedra-27@mail.ru

Вожаҳои калидӣ: дарки адабиёти бадеӣ, нутқи мураттаб, тафаккур, захираи лугавӣ, инкишофи нутқ, фаъолияти нутқӣ

Мақола атрофи мавқеи адабиёти бадеӣ дар ташаккул ва руиши нутқи кӯдакони синни томактабӣ баҳс намуда, дар он вазифа, меъёрҳои омӯзиши, принципҳои шинос намудани кӯдак бо адабиёти бадеӣ, мақоми мураббӣ дар ташаккули нутқи кӯдакон тавассути адабиёти бадеӣ мавриди тадқиқ фаро гирифта шудааст. Муаллиф кӯшиши намудааст, ки ҷойгоҳи адабиёти бадеиро дар ташаккули нутқи кӯдак ба таври васеъ рӯи кор орад. Давра ба давра ҷудо намудани хусусиятҳои дарки асарӣ бадеӣ пешниҳод гардида, мақоми стандарту барномаҳои давлатӣ ба таври возеҳ кушода дода шудаанд. Муаллиф таъкид мекунад, ки кӯдакон одитарин алоқаи сӯжети асарро дарк намуда, ба рафтори қаҳрамонон баҳо медиҳанд ва ин ҳолат баҳри худбаҳодихии кӯдак ва ташаккули равандҳои маърифатӣ кӯмаки амалӣ медиҳад. Дар сохтори машғулиятҳои шиносӣ бо адабиёти бадеӣ инкишоф додани нутқи кӯдакони то синни томактабӣ ба таври раҳнамо ба мураббӣ пешниҳод шудааст. Хулоса мешавад, ки ба воситаи омӯзиши асарҳои бадеии жанрашон гуногун кӯдак олами гирду атрофро дарк мекунад ва тафаккури нутқи онҳо инкишоф меёбанд.

Ключевые слова: понимание художественной литературы, структурированная речь, мышление, словарный запас, речевое развитие, речевая деятельность

В статье рассматривается роль художественной литературы в формировании и развитии организованной речи дошкольников. Освещены задачи, стандарты обучения, принципы приобщения ребенка к художественной литературе, позиция педагога в формировании детской речи посредством художественной литературы. Автор попытался всесторонне изучить роль художественной литературы в формировании речи детей. Отмечено, что понимание художественных произведений следует периодически учить детей школьного возраста, автор разделяет их на этапы, выявил роль государственных стандартов и программ в этой сфере. Автор подчеркивает, что дети понимают простейшую связь сюжета произведения и оценивают поведение героев, и эта ситуация оказывает практическую помощь самооценке ребенка и формированию познавательных процессов. Методика проведения мероприятий по ознакомлению с литературой для развития речи детей дошкольного возраста представлена в качестве пособия педагогам. Делается вывод о том, что, изучая художественные произведения различных жанров, дети познают окружающий мир, развиваются их мышление и речь.

Keywords: understanding of fiction, structured speech, thinking, vocabulary, speech development, speech activity

The article dwells on the role of fiction in the formation and development of organized speech in preschoolers. The tasks, teaching standards, principles of introducing a child to fiction, the teacher's position in the formation of children's speech through fiction are highlighted. The author tried to

comprehensively study the role of fiction in the formation of children's speech. It is noted that the understanding of works of art should be taught to children of school age periodically. The author, dividing this process into stages, revealed the role of state standards and programs in this area. It is emphasized that children understand the simplest connection of the plot of the work and evaluate the behavior of the characters, and this situation provides practical assistance in the child's self-esteem and the formation of cognitive processes. The methodology for conducting activities to familiarize with literature for the development of the speech of preschool children is presented as a manual for teachers. It is concluded that by studying works of art of various genres, children learn about the world around them, their thinking and speech develop.

Дарки санъат ҳамчун чараёни муҳим дар илми зебоишиносӣ ва раваншиносӣ баҳогузори карда мешавад. Дар ин раванд, асарҳои бадеӣ ҳам ба ҳиссиёт ва ҳам ба тафаккури хонандаву шунаванда таъсири амиқе гузошта, баҳри аз худ намудани таҷрибаи бойи маънавӣ кӯмаки бештаре мерасонад. Тавассути шинос намудани кӯдак бо адабиёти бадеӣ, азхудкунии жанрҳои гуногуни адабӣ дар ташаккул додани нутқи кӯдак ҷойгоҳи махсусе дорад ва маҳз ҳамин жанрҳои адабӣ баҳри тарбияи дурусти ҳам равонӣ ва ҳам педагогӣ нақши муассире доранд. Ин чараён дар Стандарти давлатии таҳсилоти томактабӣ [5,с.7] ва барномаҳои инкишофи кӯдак ба таври васеъ дарҷ гардидаанд:

Дар барномаи “Рангинкамон”[5,с.108], ки дар инкишоф, тарбия ва таълими кӯдакони синни томактабии чумхурӣ нақши амиқе мегузорад, талаботи муосире оид ба инкишофи нутқи кӯдакон ба ҳисоб гирифта мешавад, қисмҳои қор оид ба инкишофи нутқи мақбули умум: маданияти овозии нутқ, қор ба луғат, сохти грамматикӣ нутқ, робитаи нутқи алоқанок, адабиёти бадеӣ чудо карда мешавад, ки яке аз воситаҳои асосии инкишофи кӯдакони синни томактабӣ созмондиҳии муҳити нутқи тараққикардаи стода мебошад. Ба инкишофи нутқи диалогӣ тавассути муоширати мураббӣ бо кӯдакон, онҳо бо ҳамдигар дар раванди фаъолияти муштарак, дар машғулиятҳои махсус вақти бисёр чудо карда мешавад. Феҳрасти осори адабӣ барои хониш, нақлкунӣ кӯдакон ва азёд бодикқат интиҳоб карда мешавад.

Нишондиҳандаҳои ин барнома барои инкишофи қобилияти ақлӣ ва эҷодии кӯдакон равона карда мешавад. Ҳар як муҳит ва зермуҳити онро муаллифон - академик И.Каримова, Л.Иматова ва дигарон баҳри ташаккул ва рушди ҳаматарафаи кӯдак чунон дақиқкорона ба назар гирифтаанд, ки барои мураббӣи муассисаҳои томактабӣ дастури рӯи мизиву саривактӣ мебошад. Бояд қайд намуд, ки дар барнома раванди машғулият оид ба инкишофи нутқ ва шиносӣ бо адабиёти бадеӣ аз рӯи самтҳои зер роҳандозӣ карда мешавад:[5, с.110]

1. Шиносӣ бо адабиёти бадеӣ (хондани шеър, афсона, ҳикоя, суҳбат доир ба маводи хондашуда, бадеҳаҳои аз рӯи суҷаҳои асари хондашуда)
2. Азхудкунии воситаҳои махсуси фаъолияти адабӣ–нутқӣ (воситаи хониши ифоданок, инкишофи тарафи овозии нутқ)
- 3.Инкишофи қобилияти дарки маводи адабиёти бачагона.

Азхудкунии ҷанбаҳои гуногуни инкишофи нутқ дар қорҷӯбаи шиносӣ ба асарҳои бадеӣ гузаронида мешавад. Дар гурӯҳи миёна вазифаи мустақилонаи тайёри ба таълими савод ва дар гурӯҳи калону тайёри ба мактаб бошад, таълими хониш гузошта мешавад.

Масъалаи дарки асарҳои бадеӣ дар тадқиқоти олимони ватанӣ – академик М. Лутфуллоев, Ф.Шарифзода, Л.М.Иматова, Б.Мачидова, ҳамчунин дар тадқиқоти олимони педагогони рус Л.С.Виготский, С.Л.Рубинштейн, Б.М.Теплов, О.И.Никифорова, Е.А.Флерина ва дигарон баррасӣ шудаанд.

Академик М. Лутфуллоев дар баҳши мундариҷаи қор ва вазифаҳои волидаину мураббӣи бо кӯдакони синни томактабӣ чунин ибраз меорад ки: “...Инкишофи нутқ, қобилияти шунавоӣ, зеҳни мусиқӣ ва тарбияи завқу зебоишиносӣ кӯдакон бо суруду таронаҳои миллӣ амалӣ карда мешаванд. Ривож додани ҳисси дарки каломӣ мавзун, оҳанги латиф ва ҳусни табиат дар кӯдакӣ - асоси ташаккули минбаъдаи инсонӣ комил мебошад» [4, с.45]. Воқеан, дар ташаккули ҳаматарафаи шахсияти кӯдак ҳар як омил нақши ҳалкунандаеро мебозад ва дар ин раванд баҳри ташаккули шакли мавзуниву муназзами нутқи кӯдак ҳар як мураббӣ вазифадор аст, ки чараёни машғулиятҳои таълимиву тарбиявӣ дар муассисаҳои таҳсилоти томактабӣ аз жанрҳои адабӣ васеъ истифода бурда, нутқи кӯдаконро ташаккул диҳанд.

Дар ҷои дигар М. Лутфуллоев таъкид меорад, ки “Дар кӯдакостонҳое, ки машғулиятҳо мувофиқи таъба ба роҳ монда шудаанд, хурдсолон дар чараёни ҳар як машғулият намудҳои фаъолиятро тез-тез иваз карда (мушоҳида, инкишофи нутқ, расм, мусиқӣ), хасташавии ҳурро хис намекунанд” [4, с.54]. Дуруст аст, ки дар чараёни машғулиятҳо дар муассисаҳои томактабӣ - аз тасаввуроти аввалини риёзӣ оғоз намуда, то ба суробсозиву гулмонӣ мураббӣи аз жанрҳои

гуногуни адабӣ истифода намуда, ба машғулиятҳои худ тобиши дигаре зам мекунанду дар кӯдакон ҳисси зебоишиносиву муназзамиро ташаккул дода, нутқи онҳоро ба таври кулӣ инкишоф медиҳанд.

Педагог Л. Иматова, ки дар ташаккули нутқи кӯдакон тавассути адабиёти бадеӣ дар илми тоҷик нақши амике гузоштаанд, чунин ибраз медиҳад: “Инкишофи нутқи кӯдакон дар асоси ба ҳисоб гирифтани паҳлӯҳои гуногуни нутқ (бой намудани лугат, тарбияи фарҳанги овозии нутқ, ташаккули нутқи грамматикӣ) дар алоқамандӣ бо истифода аз асарҳои бадеии жанрашон гуногун, ки дар машғулиятҳои шиносӣ бо адабиёти бадеӣ ба кӯдакон дастрас мегардад” [2, с. 15]. Ҷоиз ба қайд аст, ки машғулиятҳои шиносӣ бо адабиёти бадеӣ дар муассисаҳои томактабӣ ҳазинаи маънавӣ дар ташаккул ва рушди нутқи кӯдакон маҳсуб ёфта, баҳри бойгардонии захираи лугавии кӯдакон, ки асос ва таҳкурсии инкишофи нутқи кӯдак мебошад, мақоми халқунандаро мебозанд. Мураббӣ дар раванди банақшагирии машғулияти худ афсона ва ё шеърро интихоб менамояд, ки он дорои калимаву мафҳумҳои наво бошад. Ин раванд пайваста тақрор меёбанду паҳлӯҳои гуногуни нутқ ташаккул меёбад.

Олим, педагоги рус О.И. Никифорова дарки асарҳои бадеиро ба се давра ҷудо намудааст: дарки бевосита, таҷдид ва ҳис кардани образ (асос-тасаввурот); фаҳмиши мазмуни ғоявии асар (асос-тафаккур); таъсири асари бадеӣ ба шахсияти хонанда (бо воситаи ҳиссиёт ва шуур). Ин се зинаи дарки асари бадеӣ тавассути тасаввурот, тафаккур ва ҳиссиёту шуур ба шахсияти хонандаву шунаванда, алалҳусус ба кӯдакон таъсире амике расонида, дар ташаккули шахсият ва равандҳои маърифатии онҳо кӯмаки амалӣ менамояд.

Педагоги дигари рус Е.А.Флерица бошад, хусусияти ҳоси дарки асари бадеии кӯдаконро дар якҷояшавии ҳиссиёт ва фикр медонад [10, с.28]. Дарки асари бадеӣ ҷараёни фаъоли иродавиест, ки дар ҳамкориҳои зоҳирӣ, бо қаҳрамони асар таҷриба ёфта, иштирокчиҳои бевоситаи ҳодиса қарор доштани ӯро таъмин мекунад.

Шоистаи таъкид аст, ки шавқ нисбат ба китоб дар кӯдак барвақт пайдо мешавад. Дар аввал ба ӯ варакгардон намудан, гӯш кардани хониши калонсолон, тамошои расмҳо шавқовар аст. Баробари пайдо шудани шавқи тамошо дар ӯ хоҳиши хондан низ ба миён меояд. Баробари бурдани қорҳои муайян, аллақай дар синни сесолагиаш шавқи китобхонӣ, бетараф набудан нисбат ба тақдирӣ қаҳрамон, пайгирии намудани ҳодисаҳои асар ва ғайраро бедор намудан мумкин аст.

Яке аз хусусияти ҳоси дарки асари бадеӣ ин дилсӯзӣ нисбат ба қаҳрамон маҳсуб меёбад. Идрок хусусияти фаъолро касб намуда, кӯдак худро ба ҷои қаҳрамон тасаввур мекунад фикран амал мекунад, бо душман мубориза мебарад. Дар саҳнаи театри лӯхтак кӯдакон гоҳо ба рафти намоиш даҳлат намуда, мекушанд ба қаҳрамон ёрӣ диҳанд, ба таври якҷоя (хор) ҷӣ қор кардани қаҳрамонро мегӯянд.

Е.А.Флерица қайд мекунад, ки чунин хусусият, ин зудбоварии кӯдакон аст: кӯдакон интиҳои нохубро дӯст намедоранд, қаҳрамон бояд муваффақ бошад.

Дарки асари бадеии кӯдакон дар синни томактабӣ инкишоф ва таҷдид меёбад. Муҳақик Л.И.Гурович тибқи ҳулосаҳои илмӣ ва таҷқиқоти шахсиаш хусусиятҳои синнусолиҳои дарки асарҳои бадеии кӯдаконро ба ду давра тақсим мекунад: аз 2 то 5 - солагӣ — кӯдак ҳанӯз фарқи санъат ва зиндагиро амиқ ҷудо карда наметавонад: аз 5 — сола боло, ки санъат, аз ҷумла санъати суҳан барои вай қимат пайдо мекунад [3, с.64].

Барои кӯдакони синни хурди томактабӣ чунин хусусиятҳо ҳос аст: алоқамандии фаҳмиши матн аз таҷрибаи шахсии кӯдак: маълум намудани алоқии ҳодисаҳо, ки паиҳам руҳ медиҳанд, дар маркази диққат будани қаҳрамони асосӣ, бачаҳо бештар ба мазмун ва саргузашти қаҳрамон сарфаҳм намераванд, муносибати боэҳсос ба қаҳрамон хеле равшан аст, душворӣ дар мураббатии нутқ.

Дар синни миёнаи томактабӣ дар кӯдак якҷанд тағйирот дар дарки матн, ки ба ҷаҳонбинӣ ва таҷрибаи ӯ вобаста аст, пайдо мешавад.

Кӯдакон одитарини алоқии суҷаи асарро ёфта, ба рафтори қаҳрамон баҳои мусбат медиҳанд. Дар синни 5 - солагӣ ҳиссиёт ба калима, шавқ нисбат ба он ва кӯшиши азхудкунии он, бозӣ кардану фикр кардан пайдо мешавад.

Ба ақидаи К.И.Чуковский “...давраи нави инкишофи бадеии кӯдак, шавқи беҳад ба мазмуни асар ва дарки ботинии он оғоз мешавад” [11, с.72].

Дар синни калони томактабӣ кӯдакон ҳодисаҳоеро дарк мекунанд, ки дар таҷрибаи шахсиашон вучуд надошт, онҳо на фақат ба рафтори қаҳрамон, балки ба мақсади рафтор, ҳиссиётҳои дарёфти мазмунро пайдо мекунанд. Муносибати ҳисси ба қаҳрамон тибқи дарки тамошои асар бо назардошти ҳислати қаҳрамон пайдо

мешавад, дар онҳо маҳорати дарки матн дар ҳамбастагӣ мазмуну шакл ташаккул меёбад. Дарки якҷанд хусусияти шакли асар, фаҳмидани қаҳрамон торафт мураккаб мегардад.

Дар кӯдакони 4-5 - сола механизми дарки пурраи мазмуни асари хондашуда пайдо мешавад. Дар синни 6-7 - солагӣ ин механизм пурра ташаккул меёбад. Маҳорати дарки асари бадеӣ, баробари фаҳмиши мазмун хусусияти асари бадеӣ аз ҷониби кӯдак якбора пайдо намешавад, ин ҷараён тӯли синни томактабӣ ташаккул меёбад.

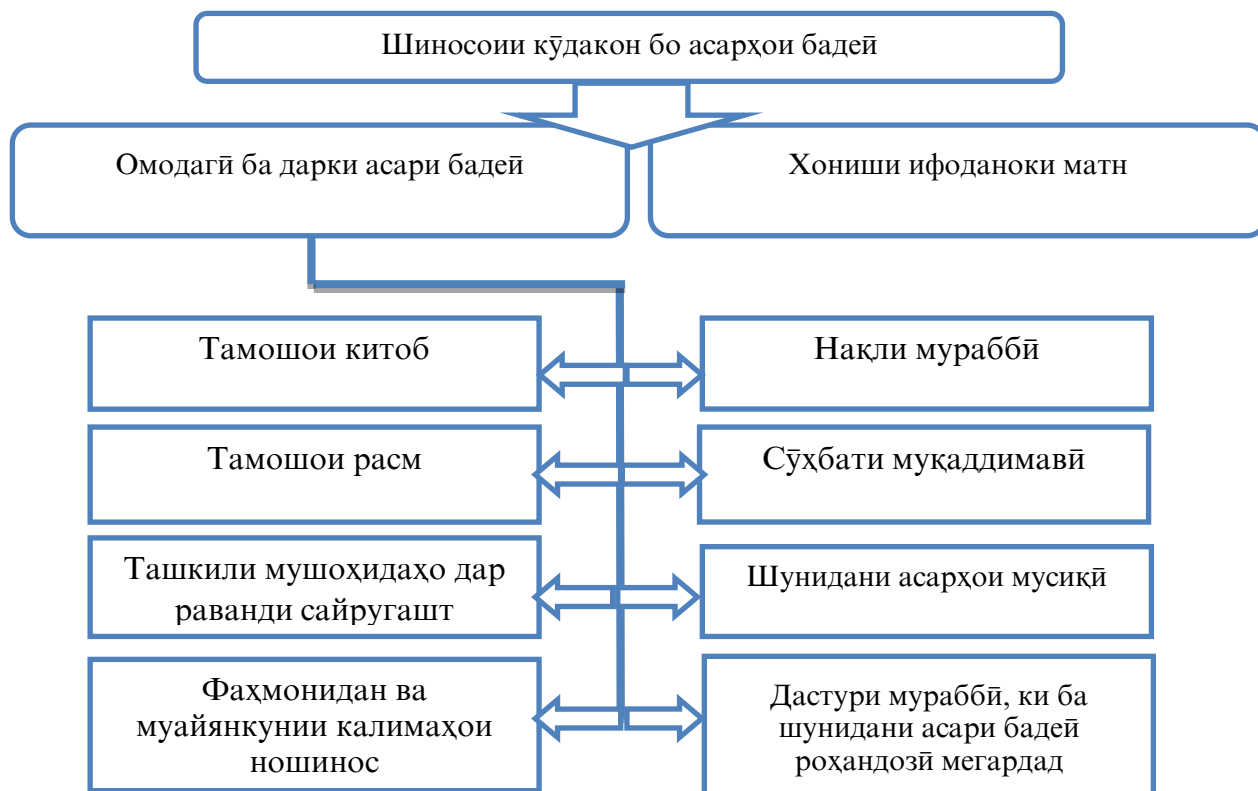
Вазифа ва мазмуни шиносоии кӯдак бо асарҳои бадеӣ тибқи хусусиятҳои дарк ва фаҳмиши асарҳои бадеӣ дар барномаҳои муассисаҳои томактабӣ муайян карда шудааст. Мӯҳтавои ин вазифаро чунин шакл додан мумкин аст:

- ❖ Тарбияи шавқ нисбат ба асарҳои бадеӣ, инкишоф додани маҳорати дарки томи асарҳои бадеӣ жанрҳои гуногун, таъмин намудани азхудкунии мазмуни асар ва дарки ҳисси он;
- ❖ Ташаккул тасаввурот оид ба хусусиятҳои асарҳои бадеӣ: жанр (назм, наср), хусусиятҳои махсуси композитсия, унсурҳои одитарини воситаҳои забонӣ;
- ❖ Тарбияи завқи бадеӣ, маҳорати фаҳмидан ва ҳисси асар, дарёфти унсурҳои мусиқӣ, садонокӣ, оҳангнокӣ, зебӣ ва назми ҳикояҳо, афсонаҳо, шеърҳо, инкишоф додани қобилияти шеъргӯӣ.

Дар кӯдакон малакаи таҳлили одии асар аз рӯи мазмуни шакл пайдо мегардад. Кӯдакони гурӯҳи омодагӣ ба мактаб бояд: муайянкунии қаҳрамонони асосиро; тибқи таҳлили рафтори персонажҳо иброз намудани муносибати худ нисбати онҳо (кӣ масъул аст ва чаро?), муайян кардани жанр (шеър, ҳикоя, афсонаҳо, дарёфти мисолҳои равшани образноки забонхоро (муайянкунӣ, муқоиса)-ро ба ўҳда гирад.

Қайд кардан бамаврид аст, ки шиносӣ бо адабиёти бадеӣ дар машғулиятҳои ҷавуззикр ба роҳ монда шуда, сохти машғулияти шиносӣ бо асарҳои бадеӣ аз рӯи се самт ба роҳ монда мешавад:

Мақсади асосии қисмати аввали машғулият ин, шинос намудани кӯдакон бо асар, таъмини дарки ҳамаҷаҳади аввалияти матн:

Расми 1. Раванди шиносоии кӯдак бо осори бадеӣ

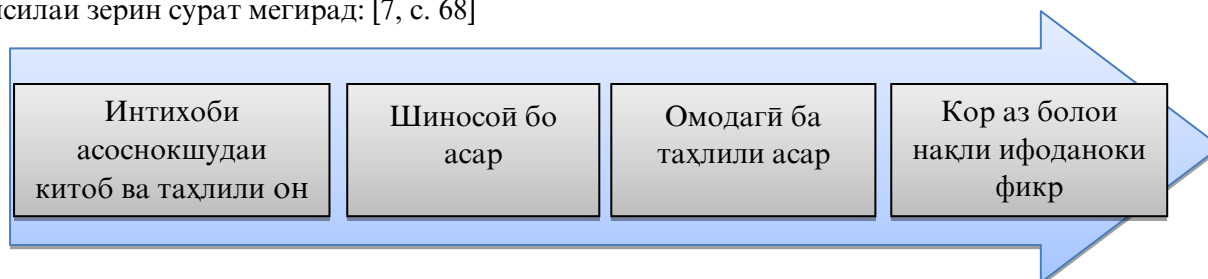
Дар қисмати дувуми машғулияти шиносӣ бо асарҳои бадеӣ суҳбат аз рӯи асари хонда ва гӯш карда шуда гузаронида мешавад. Саволгузорӣ бояд мақсаднок ва аз рӯи тартиби муайян ба роҳ монда шавад. Суолҳо набояд бисёр бошанд ва дар кӯдакон фикр карданро бедор намуда, баҳри ошкор намудани мундариҷаи пинҳонии асар кӯмак намоянд.

Суҳбат танҳо аз саволҳо таркиб наёфта, балки бо луқмапартоиву хусни такрор ва нақлуниҳои кӯтоҳи мураббӣ низ обу ранг дода шавад. Иштироки ҳар як кӯдак дар раванди суҳбат хеле зарур аст.

Дар қисмати савуми машғулият барои он, ки афсона ва ё нақл дар хотири кӯдакон нақш бандад, на суҳбати гузаронидашуда, хониши такрории матн (агар кӯтоҳ бошад), агар не қисматҳои ба кӯдакон маъқулушударо мураббӣ бозхонӣ мекунад[7].

Ҳамин тавр, баҳри комилан огоҳ намудани кӯдакон бо асарҳои гуногуни адабиёти бадеӣ аз рӯи машғулияти банақшагирифташуда амал намуда, дар ин раванд ба ташаккули нутқ, тафаккур ва тасаввуроти кӯдак кӯмаки амалӣ менамояд.

Ҷоиз ба қайд аст, ки омодагии мураббӣ ба машғулияти шиносӣ ба адабиёти бадеӣ аз рӯи амсилаи зерин сурат мегардад: [7, с. 68]

Расми 2. Омодагии мураббӣ ба машғулияти шиносӣ бо адабиёти бадеӣ

Агар мураббӣ аз рӯи амсилаи боло ба машғулият омодагӣ бинад ва мутобиқ ба қисматҳои зикргардида машғулиятҳоро гузаронад, дар кӯдакон шавқи азхудкунии жанрҳои гуногун аз жанрҳои хурд оғоз карда то ба дoston - роман шавқи кӯдак бедор карда мешавад ва ин машғулиятҳо зинаи аввал баҳри мутолиаи китобҳои бадеӣ мегардад.

Ҳамин тавр, машғулияти шиносӣ бо адабиёти бадеӣ дар инкишофи нутқи мураббӣ, дарки суҳан, ҳаёли эҷодии кӯдакон нақши муҳимро мебозад. Баъди шунидани афсонаю ҳикояҳо кӯдакон бо саволҳои зиёде ба мураббия ва ё калонсолон муроҷиат карда, паҳлӯҳои гуногуни онро доништан мехоҳанд. Дар заминаи ин афсонаҳои худро бофта мебароянд. Ба қаҳрамонони афсонаю ҳикояҳо пайравӣ мекунанд. Ин ҷо ҳам нақли эҷодии кӯдак ташаккул меёбад ҳам таҳайюлотӣ ӯ бой мегардад ва ин раванд заминагузори дар ташаккули равандҳои маърифатӣ мебошад.

Аз ёд кардани шеър, мақолу зарбулмасал ва тезгӯяҳо на танҳо нутқи шифоҳии онҳоро инкишоф медиҳад, балки дар рафти он мураббия ва ё калонсолон нуқсонҳои нутқи кӯдаконро баргараф карда, захираи луғавиашонро бой мегардонанд.

Ба ақидаи Л.М.Гурович дар тарбияи комили кӯдак тавассути асарҳои бадеӣ- ташаккули шахсияти кӯдак, инкишофи бадеии ӯ, интихоби дурусти асарҳои бадеӣ барои хондан иҷро намудан хеле калон аст.

Асоси интихобро - принципҳои педагогӣ, ки тибқи коркарди хусусиятҳои эстетикӣ пайдо шудааст, ташкил медиҳад.

Дар интихоби китоб бояд ҳаминро ба назар гирифт, ки вай вазифаи донишандӯзӣ, эстетикӣ, ахлоқӣ дошта бошад; аз ҷиҳати мазмун, мундариҷаву шакл якмаъно бошанд. Дар илми адабиётшиносӣ - мазмун, тематика, муаммогузори ва баҳодихии ғоявӣ - ҳиссиеро чудо мекунанд. Дар шакли адабӣ-бадеӣ тасвири ашъвӣ (персонажҳо, ҳодиса, рафтор, диалог, монолог, хусусиятҳои портретӣ-психологӣ қаҳрамонон) сохти нутқ ва композитсия муайян мекунанд.

Дар ин раванд мураббӣ бояд аз рӯи меъёрҳои коркардшудаи зерин амал намоянд:

– Самти ғоявии китобҳои бачагона. Ғоянокӣ дар тарбияи ахлоқӣ, муҳаббат ба Ватан, ба инсон, ба табиат падида мегардад. Симои ахлоқии қаҳрамон ғоянокии китобро муайян мекунад.

– Маҳорати баланди бадеӣ, арзишҳои бадеӣ. Меъёрҳои бадеӣ ин пеш аз ҳама ягонагии мазмуну шакли асар маҳсуб меёбад. Забони намунавии бадеӣ хеле муҳим аст.

– Дастрасии асари бадеӣ, мувофиқати он бо хусусиятҳои синнусолӣ ва равонии кӯдакон. Дар интихоби китобҳо бештар диққат, хотир, тафаккур, доираи шавқу завқ, таҷрибаи кӯдак ба ҳисоб гирифта мешавад;

– Ҷолибии суҷа, одӣ ва фаҳмо будани устухонбандии осори бадеӣ

– Вазифаҳои амики таълимӣ.

Меъёрҳои интихоб имкони муайян намудани доираи хониши кӯдакон ва нақдро муайян мекунад ва ба он якчанд гурӯҳи асарро дохил мешавад.

1. Эҷодиёти даҳанакии халқи тоҷик ва халқҳои дигар. Шаклҳои хурди фолклор: чистон, зарбулмасал, мақол, суруд, афсона.
2. Осори адибони классикони форс.
3. Асарҳои адибони муосири адабиёти тоҷик

Доираи хониши кӯдакро асарҳои жанрҳои гуногун ҳикоя, повест, афсона, манзумаҳо, шеърҳои лирикиву мазҳакавӣ, чистонҳо ташкил медиҳад.

Мушоҳидаҳо собит намудаанд, ки мутобиқи усули амалкунандаи таълими забон ва инкишофи нутқ, пешрафти назаррас дар нутқи томактабӣ ба амал намеояд ва сатҳи инкишофи нутқ аз талаботи барнома поён меистад. Баҳри самаранок бароҳмонии инкишофи нутқи кӯдакон аз воситаҳои гуногуни таълимӣ истифода намудан бамаврид аст. Мавод ва нишондодҳои, ки дар барномаи “Рангинкамон” оид ба инкишофи нутқи мураттаби кӯдакони синни калони томактабӣ дастур шудааст, ба мо нишон дод, ки истифодаи асарҳои бадеӣ барои азхудкунии соҳти овозӣ ва хусусиятҳои луғавии забони модарӣ, барои бой намудани нутқи даҳонии кӯдакон маводи фаровонро манзур менамояд.

Қор оид ба инкишофи нутқи мураттаби кӯдакони синни калони томактабӣ бояд дар намудҳои гуногуни машғулиятҳои махсус ва бо истифода аз усулҳои гуногуни самарабахш, ки ба дарки асарҳои бадеӣ ва ба дарки воситаҳои забонии тасвир шароит фароҳам меоранд, роҳандозӣ карда шаванд. Шинсоӣ бо жанрҳои гуногуни адабӣ ва хусусиятҳои он аз истифодаи машқҳои махсус ва супоришҳои, ки барои тафаккури эҷодии кӯдак заминагузорӣ мешаванд, бояд гузариш ёбанд, ки ба идроки бошууронаи маъноӣ маҷозии жанрҳои адабӣ, ба монанди; чистон, зарбулмасалу мақолҳо ва истифодаи онҳо дар нутқи шифоҳии кӯдакон оварда мерасонад. Зарурияти асосии инкишофи нутқи кӯдакон дар муассисаҳои томактабӣ ин ташкили дурусти муҳити нутқ, таълими махсусе, ки дар раванди он хусусиятҳои равонии кӯдак ба инобат гирифта мешаванд, истифодаи жанрҳои фолклорӣ, усулҳои, ки ба имкониятҳои қор бо кӯдакони синни калони томактабӣ ҷавобгӯӣ ҳастанд, мебошанд.

Пешрафти раванди таълиму тарбия аз маҳсули қори мураббӣ вобастагии зиҷ дорад. Омӯхтани забони модарӣ, ташкили дурусти машғулиятҳои таълимӣ, муносибати дуруст ба кӯдакон - шартҳои асосии инкишофи нутқи кӯдакон ба ҳисоб рафта, мураббия бояд дар бораи онҳо дониши мукамал дошта бошад. Хулоса, ҳар чӣ қадар нутқи шифоҳии кӯдаки синни калони томактабӣ инкишоф ёфта бошад, ҳамон андоза шахсияташ ташаккул меёбад, таълими ояндаи ӯ дар мактаб пеш меравад; ба воситаи омӯзиши асарҳои бадеии жанрашон гуногун кӯдак олами гирду атрофро дарк мекунад, таҷрибаи гузаштагони худро аз худ намуда, ба худ маданияти инсониро қабул мекунад; забон ҳамчун воситаи муошират дар кӯдак тафаккури абстрактиро ташаккул медиҳад.

ПАЙНАВИШТ:

1. Гурович, Л.М. Ребенок и книга / Л.М. Гурович, Л.Б. Береговая, В.И. Логинова. М., 1999. – 178с.
2. Иматова, М. Инкишофи нутқи мураттаби кӯдакони синни калони томактабӣ мавриди шинсоӣ бо асарҳои бадеӣ / [Манбаи электронӣ]: Дис. номз. илм. пед: 13.00.02. – М.: РГБ, 2003 (Аз ҳазинаи китобхонаи давлатии Россия)
3. Флери́на, Е.А. Живое слово в дошкольном учреждении / Е.А. Флери́на. М.: Учпедгиз, 1933. – 56с.
4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таълиму тарбияи томактабӣ». Душанбе, 2013. Сарчашмаи электронӣ. majmilli.tj
5. Лутфуллоев, М. Педагогикаи миллии халқи тоҷик / М. Лутфуллоев. Душанбе, 2013 -
6. Рангинкамон / Барномаи инкишоф, тарбия ва таълими кӯдакони синни томактабӣ. Душанбе, 2012- 120с
7. Стандарти давлатии таҳсилоти томактабӣ / Душанбе, 2009 -
8. Стандарти инкишоф ва омӯзиши барвақтии кӯдак (аз таваллуд то 7(6)-солагӣ) / Душанбе, 2012 -
9. Стерликова, В.В. Теория и методика развития речи детей (структурно-логические схемы) / Учебно-методическое пособие. - М.: 2014. -203с.
10. Флери́на, Е.А. Эстетическое воспитание дошкольника / Е.А. Флери́на. - М.: АПН РСФСР, 1961. - 334 с.
11. Чуковский, К.И. От двух до пяти / К.И. Чуковский. -21-е изд. / К.И. Чуковский. – М.: Детская литература, 1970. – 414с.

REFERENCES:

1. Gurovich, L.M. The child and the book / L.M. Gurovich, L.B. Beregovaya, V.I. Loginova. - M., 1999. – 178 p.
2. Imatova, M. The development of organized speech of older preschool children in the context of familiarization with works of art/ [Electronic resource]: Dis. candidate science ped: 13.00.02 .-M.: RGB, 2003 (From the treasury of the State Library of Russia)
3. Flerina, E.A. Living word in a preschool / E.A. Flerina. - M.: Uchpedgiz, 1933. - 56p.
4. Law of the Republic of Tajikistan "On preschool education". - Dushanbe, 2013. Electronic source.majmilli.tj
5. Lutfulloev, M. National pedagogy of the Tajik people/ M. Lutfulloev. - Dushanbe, 2013 -
6. Rainbow/ Program for the development, education and training of preschool children. Dushanbe, 2012- 120c
7. State standard of preschool education / Dushanbe, 2009.
8. Standard of early childhood development and education (from birth to 7(6) years old) / Dushanbe, 2012.
9. Sterlikova, V.V. Theory and methodology for the development of children's speech (structural and logical schemes) / Educational and methodological manual. - M.: 2014. -203p.
10. Flerina, E.A. Aesthetic education of a preschooler / E.A. Flerina. - M.: APN RSFSR, 1961. - 334 p.
11. Chukovsky, K.I. From two to five / K.I. Chukovsky. -21st ed. / K.I. Chukovsky. - M .: Children's literature, 1970. - 414 p.